

ÖZBEK EDEBÎ DİLİNDE /â/ ÜNLÜSÜ

PROF. DR. İRİSTAY KUÇKARTAY

Özbek edebî dilinin kendine özgün ünlülerinden olan /â/ ünlüsünü telâffuz etmek için ağız, diğer geniş ünlülerin telâffuzuna göre daha geniş açılır, dilin ucu, dişlerden biraz uzaklaştırılır, dilin arkası kısmen yukarı kaldırılarak dilin arkası ile yumuşak damak arasında belirli bir genişlikte hava yolu oluşturulur. Ağız boşluğunun arka kısmında oluşturulan bu boşluk, havanın güçlendirme noktasını teşkil eder. Ağız nispeten geniş açılması ve dil arkasının nisbeten az kaldırılması sebebiyle bu boşluk, başka ünlülerin telâffuzunda oluşturulan boşluğa nispeten geniştir. Akciğerden dışarıya hareket ederek ses tellerini titreştiren havanın dilin arkası ile yumuşak damak arasında oluşturulan güçlendirme noktasından belirli bir güçle geçirilmesi yoluyla /â/ ünlüsü, şekillendirilir. Dilin arka kısmıyla yumuşak damak arasında boğumlandığı için bu ses, kalın (arka katar veya til arka ünlü) ünlü olarak adlandırılır.

Ağız boşluğunun arka kısmında şekillenen /â/ ünlüsünün boğumlanma yerinin, bu ünlünün yanında gelen ünsüzlerin etkisiyle daha arkaya veya kısmen öne geçmesi mümkündür. Ancak, hiçbir pozisyonda bu ünlünün niteliği değişmez. Bu, boğumlanma yeri kesin belli olan tam kalın ünlü fonemdir.¹

Özbek edebî dilinde /â/ ünlüsünün kalın ve geniş ünlü olduğu konusunda dilciler hemfikir olsalar da bu ünlünün yuvarlak olup olmadığı konusunda dilciler arasında tartışmalar olmuştur. Özbek edebî dilinde â'laşmayı özellikle /â/ ünlüsünün şekillenmesini, İran dilleri etkisi olarak değerlendiren dilciler, bazı ağızlara dayanarak, bu ünlüyü edebî dile yuvarlak ünlü olarak dahil etmeye çalışmışlardır. Rus dilindeki yuvarlak /o/ ünlüsünü ifade eden harfin 1940 yılında ka-

¹ Kononov, A.N., Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazıka, Moskva - Leningrad, 1960, s. 16, Hazirgi özbekedebiy tili, Taşkent, 1980, s. 51.

bul edilen kiril esaslı alfabede Özbek Türkçesi edebî dilindeki /â/ ünlüsünü ifade etmek için alınması, bu ünlünün edebî dilde Rusça yuvarlak /o/ ünlüsüne benzeyerek, yuvarlak ünlü olarak kullanılmasını sağlayacağı düşünülmüştü. Ancak, böyle olmadı. Bazı konumlarda kısmen yuvarlaklaşmaya meyilli olmasına rağmen /â/ ünlüsü, çağdaş Özbek edebî dilinde Özbek Türkçesinin pek çok ağzında olduğu gibi düz, geniş ve kalın ünlü olarak yerleşti.²

Özbek edebî dilindeki /â/ ünlüsünün şekillenmesinin, tek heceli kelimelerden başladığı yolunda ileri sürülen görüşler, oldukça ilginçtir.³ Çağdaş Özbek edebî dilinde /â/ ünlüsü, sadece tek heceli Türkçe kelimelerde değil, çok heceli kelimelerin birinci, ikinci ve sonraki hecelerinde de bulunmaktadır. Özbek edebî dilinde â'laşmanın bu şekilde yaygınlaşmasında tek heceli kelimelerde /â/ ünlüsünün sabitleşmesi şüphesiz kaynak olmuştur.

Çağdaş Özbek edebî dilindeki /â/ ünlüsünü bu ünlüye kaynak olan ortak Türkçe /â/ ünlüsüyle karşılaştırırsak, bu ünlüler arasındaki esasî farkın ünlülerin genişlik derecesinde olduğunu görürüz. Özbek Türkçesindeki /a/ ünlüsü, Ortak Türkçe /â/ ünlüsüne nispeten daha da geniştir. Ortak Türkçe /a/ ünlüsünün Özbek edebî dilinde genişlemesini ortaya çıkaran sebeplerden biri (/a/ > /â/ değişmesini ortaya çıkaran sebeplerden biri) ve en önemlisi, bu ünlünün Özbek edebî dilinde boğumlanma yerinin, arkaya ilerlemesidir.⁴ Çağdaş Özbek edebî diline esas olan ağızlarda bu fonetik değişme için gerekli şartlar vardır. Bunu göstermek için Taşkent tipindeki ağızlar ile Özbek dilinin Oğuz ağzını karşılaştırmak yeterlidir. Taşkent tipindeki ağızlarda /q/, /ɣ/ ünsüzleri, derin art damak ünsüzleridir. Bu ünsüzlerle yan yana geldiğinde söz konusu ünlünün boğumlanma yeri, arkaya ilerleyip /â/ şeklinde telâffuz edilir: qâr, âq, ɣâz, âɣ– kelimelerinde olduğu gibi. Oğuz ağızlarında /q/, /ɣ/ sesleri art damak (derin art damak değil) sesleridir. Bu ünsüzlerin yanında Ortâk Türkçedeki /a/ ünlüsü, /â/ ün-

2 Kononov, A.N., Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazıka, Moskva - Leningrad, 1960, s. 16, Reşetov, V.V., Uzbekskiy yazık, Taşkent, 1959, s. 144-145, Daniyarov, H., Opiť izučeniya cekayuşçix (kıpçaksıkx) dialektov v sravnenii s uzbekskim literaturnım yazıkom, Taşkent, 1975, s. 104-105, Mirtacıyev, M.M., Özbek tili fonetikasi, Taşkent, 1991, s. 19-20.

3 Reşetov, V.V., Uzbekskiy yazık, Taşkent, 1959, s. 206.

4 Reşetov, V.V., Uzbekskiy yazık, Taşkent, 1959, s. 207.

5 Borovkov, A.K., Po povodu teorii "iranizatsii" uzbekskogo yazıka, "Izvestiya AN UzSSR", 1955, No: 8, s. 84.

lüsüne geçmez.⁵ Özbek edebî dilinde â'laşmanın derin art damak ünsüzlerine bağlı olması, çok heceli kelimelerin ikinci ve daha sonraki hecelerinde daha açık bir şekilde görülür: bilayân, botâlâq, çaqalâq, çaqqân, qâçayân, qâpqân, qızalâq, qorqâq, opqân, orâq, sâpqân, târâq, tirişqâq, tolyân-,uyyân-, yâtayân, yâtâq kelimelerinde olduğu gibi.

Ortak Türkçe /a/ ünlüsünün Özbek edebî dilinde â'laşmasına sebep olan bir başka faktör, bu ünlünün telâffuzunda dudakların kısmen de olsa iştirak etmesidir.⁶ Telâffuzda dudağın iştiraki, söz konusu ünlünün çift dudak /v/ ünsüzü yanında kullanılması neticesinde ortaya çıkar. Özbek edebî dilinde /â/ ünlüsü, yuvarlaklaşmaya meyilli denildiğinde bu ünlünün /v/ ünsüzüyle yan yana kullanılma durumu kast edilmektedir. Örnek olarak vâv, vâý, yâv, âv, qâv kelimelerini gösterebiliriz. Bu durum çok heceli kelimelerde görülür: birâv, saylâv, qurşâv, terğâv, bayışlâv kelimelerinde olduğu gibi.

Özbek dilinde â'laşmanın yaygınlaştırılmasında ve pekiştirilmesinde başka dillerden alınan içinde /â/ ünlüsü bulunan kelimelerin etkisini de unutmamak gerekir.⁷ Ancak bu etkinin Özbek dilinde â'laşmayı oluşturan tek veya en önemli faktör olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığı bir yana⁸, bu etkinin inkâr edilmesi de doğru değildir.

Özbek dilinde alıntı kelimeler, özellikle içinde /â/ ünlüsü bulunan alıntı kelimeler oldukça fazladır. Alıntı kelimelerde /â/ ünlüsünün kelimenin herhangi bir hecesinde bulunduğu dikkate alındığında, Özbek dilinde â'laşmanın yaygınlaşmasında yabancı dillerden alınan içinde /â/ ünlüsü bulunan kelimelerin etkisi kolayca anlaşılır.

Özbek edebî dilinde içinde geniş /a/ ünlüsü bulunan tek heceli kelimelerin çoğu, â'laşan kelimelerdir. Bu durumu, Ana Türkçede geniş (*a) ünlüsünün tek heceli kelimeler içinde Özbekçe /â/ ünlüsüne geçiş miktarında daha açık bir şekilde görülür.

6 Borovkov, A. K., Po povodu teorii "iranizatsii" uzbekskoga yazıka, "Izvestiya AN UzSSR", 1955, No: 8, s. 84.

7 Polivanov, Y.D., Uzbekskaya dialektologiya i uzbekskiy literaturniy yazık, Taşkent, 1933.

8 Şçerbak, A.M., Sravnitel'naya fonetika tyurkskix yazıkov, Leningrad, 1970, s. 40-41.

Ana Türkçedeki tek heceli kelimeler, özellikle içinde geniş ünlü bulunan tek heceli kelimeler, kesin belirlenmiş değildir. Ünlü Türkolog A.M. Şçerbak'ın Sravnitel'naya fonetika tyurkskix yazıkov adlı eserinde bu konuda ciddi bir araştırma yapılmıştır. Bu eserde Ana Türkçedeki beş yüzden fazla tek heceli kelime belirlenerek eserin sonuna eklenmiştir. Bu listede verilen içinde geniş /*a/ ünlüsü bulunan yüz otuz kelimedenden çağdaş Özbek edebî dilinde yüz yirmi tanesinin karşılığı bulunmaktadır. Bu kelimelerin yüz altısında (% 95) Eski Türkçedeki /a/ ünlüsü, Özbek dilinde /â/ya geçmiştir. Ana Türkçede içinde /a/ ünlüsü bulunan kelimelerin Özbek dilinde /â/ ünlüsüne geçmesinde söz konusu ünlünün uzun ve kısa olması da önemli rol oynamıştır. Çağdaş Özbek edebî dilinde karşılığı bulunan uzun ünlülü altmış sekiz kelimedenden altmış altısında, kısa ünlülü elli iki kelimedenden kırk tanesinde /a/ ünlüsünün /â/ ünlüsüne geçtiği görülmektedir. Ana Türkçedeki /*a/ ünlüsünün Özbek edebî dilinde /â/ ünlüsüne geçme miktarını daha da açık bir şekilde göstermek için Şçerbak'ın adı geçen eserinden alınarak, E.V. Sevortyan'ın etimolojik sözlüğü ve başka kaynaklarla karşılaştırılıp netleştirilen Ana Türkçeye ait /a/ ünlüsüyle başlayan tek heceli kelimeler ve bu kelimelerin Özbek edebî dilindeki karşılıklarının hepsini vermeyi uygun bulduk.

Ana Türkçe	Özbekçe
*a:ç 'aç'	âç
*a:γ - 'yükselmek'	âγ-
*a:k 'ak'	âq
*â:l 'yalan'	âldä-
*a:s // a:z 'az'	âz
*a:ş - 'geçmek'	âş-
*a:t 'isim'	ât
*a:w 'av'	âv
*a:y 'ay'	ây
*aç- 'açmak'	âç -

*al - 'almak'	âl -
*ant 'ant'	ânt
*as - 'asmak'	âs-
*at 'at'	ât
*at - 'atmak'	ât -
* ay - 'söylemek'	äyt -

Yukarıdaki örnekler, içinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli Özbekçe kelimelerin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu kelimeler içine şu kelimeleride ekleyebiliriz: âñ 'bilinç, şuur', âld 'ön', ârt 'arka', ârt - 'yüklemek', âst 'alt'; bâý 'zengin', bâý 'bağ', bâq - 'bakmak', bâl 'bal', bâr 'var', bâr - 'gitmek', bâs - 'basmak', bâş 'baş', bât 'çabuk', bât - 'batmak'; çây 'çağ', çâl 'ihtiyar (erkek)', çâş 'hububat'; ýâr 'mağara', ýáv 'engel', ýáz 'kaz'; qâç - 'kaçmak', qâq 'kuru, tam', qâq - 'çırpmak', qân 'kan', qân - 'kanmak', qâp 'çuval', qâp - 'ısırmak', kâr 'kar', qâr - 'yoğurmak', qâş 'kaş'; saç 'saç', saç - 'saçmak', sây 'sağlam', sây- 'sağmak', sâl 'sal', sâl- 'koymak; yapmak', sân 'sayı', sâp 'sap' sây 'dere'; tâý dağ', tâl 'dal', tâl - 'dalmak', tâm 'çatı', tâm- 'damlamak', tân - 'inkâr etmek', tâñ 'tan', tâp 'zaman', tâp - 'bulmak', târ 'dar', târt - 'çekmek', tâş 'taş', tâş - 'taşmak', tât 'tat', tât - 'tatmak', tâý 'tay', tâý - 'kaymak', 'tâz 'kel'; şâş - 'acele etmek'; yâq 'taraf', yâq- 'yakmak', yâp - 'kapatmak', yâr- 'yarmak', yâş 'genç', yât 'yabancı', yât- 'yatmak'.

İncelediğimiz içinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli 280 kelimedenden 158 tanesi Türkçe, 122 tanesi alıntı kelimedir. İçinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli alıntı kelimelerin hepsini doğu dillerinden özellikle Arap ve Fars dilinden alındığı dikkati çekmektedir.

Arap dilinden alınan içinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli kelimeler: âr 'ar', bâb 'bölüm', bâc 'gümrük', fâl 'fal', hâl 'hal', 'vergi', xâs 'has', lâl 'lal', lâm 'lam', mâl 'mal', mâs 'uygun', sâf 'temiz', tâm 'tam', zât 'zat'.

Fars dilinden alınan içinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli kelimeler: bâd 'romatizma', bâz 'tekrar', câm 'bakır tabak', cân 'can', câý 'yer', çâh 'kuyu', dâd

‘imdad’, dâý ‘leke’, dâm ‘tuzak, haber’, dâr ‘dar ağacı’, dâş ‘sabır’, xâl ‘ben’, xâm ‘ham’, lâf ‘abartma’, lâý ‘çamur’, mâh ‘ay’, nâk ‘armut’, nân ‘ekmek’, nâz ‘naz’, pâk ‘temiz’, râst ‘gerçek’, sâz ‘saz’, şâd ‘memnun’, şân ‘şan’, şâh ‘şah’, şâx ‘dal’, tâb ‘zaman’, tâk ‘asma’, yâd ‘hatıra’, yâr ‘yar’, zâr ‘ağlama, hasret’, zâg ‘karga’.

Kaynağı Çince olan ve Özbek edebî dilinde çây şeklinde telâffuz edilen kelimeyi de doğu dillerinden alınan tek heceli kelimeler içine dahil etmek mümkündür.

Özbek edebî dilinde /â/ ünlüsünün çok heceli kelimelerin birinci ve daha sonraki hecelerinde görüldüğü dikkati çeker. Kelimenin sonraki hecelerinde /â/ ünlüsünün görülmesi, ünlünün birinci heceden uzaklaşmasıyla ters orantılıdır: Üçüncü hecede /â/ ünlüsünün bulunması ikinci heceye nispeten, ikinci hecede bulunması ise birinci heceye nispeten daha da azdır. Bu farklar bir yana, çok heceli kelimelerdeki /â/ ünlüsünün konumunu iki tipe ayırmak mümkündür:

- 1) Çok heceli kelimenin birinci hecesinde /â/ ünlüsü,
- 2) Çok heceli kelimenin ikinci ve sonraki hecesinde /â/ ünlüsü.

Çok heceli kelimelerin birinci hecesinde bulunan /â/ ünlüsü, tek heceli kelimelerde bulunan /â/ ünlüsünden farklıdır. Bu fark, çok heceli kelimelerin sonraki hecesindeki seslerin özellikle ünlülerin ilk heceye etkisi, sonraki hecedeki ünlünün vurgulu telâffuzu yoluyla ilk hecedeki /â/ ünlüsünün nispeten zayıflaması gibi faktörler sonucunda oluşur.

İçinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli tabanlardan kelime yapıldığına /â/ ünlüsünün, bazen daralıp ve öne ilerleyip /â/ ünlüsüne geçtiği görülür: sân +a> sâñâ- ‘saymak’, yâş +a> yâşâ - ‘yaşamak’, âñ + lâ >âñlä - ‘anlamak’ kelimelerinde olduğu gibi.⁹ Bu değişimin, Özbek edebî dilinde çok az bulunduğunu da belirtmek gerekir.

İçinde /â/ ünlüsü bulunan tek heceli tabanlara ekler eklendiğinde ünlünün ni-

9 Yeni Uygur dilinin umlaut hadisesini hatırlatan bu tür değişimler, Özbek dilinin Nemengen şivesinde çok görülür. Bu konuda bilgi için bkz. Atamirzayeva, S., Zuvokovoy sostav nemengenskogo govora uzbekskogo yazıka, tez afterefarati, Leningrad, 1963.

teliği genellikle değişmez: ât+ib > âtib ‘atıp’, baş+lâ -> başlâ - ‘başlamak’, tâş+li> tâşli ‘taşlı’...

Hatta taban ve yapım eki yukarıda gösterilen yapıma benzeyen başka durumlarda tabandaki /â/ ünlüsünün değişmediği görülür: âş+â > âşâ- ‘yemek yemek’.

Tek heceli ve çok heceli kelimenin birinci hecesinde bulunan /â/ ünlüsü, nitelik bakımından benzese de miktar ve konum bakımından birbirinden farklıdır. Tek heceli kelimelerde /â/ ünlüsünün, açık hecede çok az görüldüğü yukarıda gösterilmiştir. Çok heceli kelimelerin ilk hecesinde /â/ ünlüsü, açık ve kapalı hecelerde aşağı yukarı eşit miktarda görülür.

Çok heceli kelimelerin birinci açık hecesinde /â/ ünlüsü

Türkçe kelimeler

Ünlüyle başlayan hece

Ünsüzle başlayan hece

â-çiq (âçiq) ‘açık’	bâ-bâ (bâbâ) ‘dede’	tâ-mân (tâmân) ‘taraf’
â-yız (âyız) ‘açık’	kâ-yi- (kâyi-)	tâ-ğâ (tâyâ) ‘dayı’
â-qar (âqar) ‘akar’	qâ-râ (qârâ) ‘kara’	sâ-qâl (sâqâl) ‘sakal’
â-lâ (alâ) ‘ala’	qârây-) ‘kararmak’	tâ-vuş (tâvuş) ‘ses’
â-nâ (anâ) ‘ana’	qâ-vâq (qâvâq) ‘göz kapağı’	tâ-rây- (târây-) ‘daralmak’
â-râ (ârâ) ‘ara’	qâ-vun (qâvun) ‘kavun’	yâ-ruy (yâruy) ‘parlak’
â-tâ (atâ) ‘baba’	qâ-zân (qâzân) ‘tencere’	yâ-mân (yâmân) ‘kötü’
â-yâq (âyâq) ‘ayak’	sâ-vuq (sâvuq) ‘soğuk’	

Alıntı kelimeler

â-dâm (âdâm) ‘adam’	ğâ-yib (ğâyib) ‘kayıp’	qâ-mât (qâmât) ‘boy’
â-dât (âdât) ‘âdet’	hâ-disâ (hâdisâ) ‘hadise’	nâ-nüştä (nânüştä) ‘kahvaltı’
â-lâm (âlâm) ‘alem’	qâ-ğâz (qâğâz) ‘kâğıt’	şâ-gird (şâgird) ‘öğrenci’

Çok heceli kelimelerin birinci kapalı hecesinde /â/ ünlüsü

Türkçe kelimeler

Ünlüyle başlayan hece

âγ-rıq (âγrıq) ‘ağrı’	ây-din (âydin) ‘aydınlık’
âl-ti (âlti) ‘âlti’	âr-qa (ârqa) ‘arka’
âl-tin (âltin) ‘altın’	âr-tıq (ârtıq) ‘fazla’

Ünsüzle başlayan hece

bâş-qa (başqa) ‘başka’	pây-lä- (pâylä-) ‘beklemek’
bâş -lıq (başlıq) ‘yönetici’	sâv-γa (sâvγa) ‘hediye’
çâl-γu (çâlγu) ‘çalgi’	yâl-γız (yâlγız) ‘yalnız’
hâv-liq- (hâvliq-) ‘şaşırmak’	yâr-dâm (yârdâm) ‘yardım’
qâç-qın (qâçqın) ‘kaçak’	yâr-qın (yârqın) ‘parlak’
qâl-dıq (qâldıq) ‘artık’-	yâs-tıq (yâstıq) ‘yastık’

Alıntı Kelimeler

âb-roy (âbroy) ‘otorite’	nâr-dân (nârdân) ‘ekşi’
âf-tâb (âftâb) ‘güneş’	sâx-tä (sâxtä) ‘sahte’
âv-qat (âvqat) ‘yemek’	şâd-mân (şâdmân) ‘mutlu’
ây-nä (âynä) ‘ayna’	yâd-gâr (yâdgâr) ‘hatıra’

bây-bân (bâybân) ‘bahçevan’
çâr-si (çârsi) ‘kare’
çâr-vä (çârvä) ‘mallar’
hâl-vä (hâlvä) ‘helva’

Çok heceli kelimelerde /â/ ünlüsünün kullanımının kendine özgü kuralı vardır. Çok heceli Özbekçe kelimelerin birinci açık ve kapalı hecelerinde hemen hemen aynı oranda bulunan bu ünlünün ikinci ve daha sonraki hecelerdeki kulla-

nımı tamamen farklıdır: kapalı hecelerde normal, açık hecelerde ise çok az görülür.

Açık hecenin /â/ ünlüsü için kolay olmadığı özellikle kelime sonunda daha net bir şekilde görülür. Özbekçe kelimelerin sonunda /â/ ünlüsü bulunmaz. (Yukarıda tek heceli kelimeler kısmında verilen bir iki örnek bu kuralın dışındadır.) Alıntı kelimelerin sonunda da bu ünlü, az görülür. Kelimenin son kapalı hecesi /â/ ünlüsü için en tipik ve kolay hecedir.

Çok heceli kelimelerin ikinci ve sonraki açık hecesinde /â/ ünlüsü

Türkçe kelimeler

Açık orta hecede

bor-dâ-qı (bordâqı) ‘besili koyun’
 qış-lâ-qı (qışlâqı) ‘köylü’
 oy-nâ-qı (oynâqı) ‘hareketli’
 tâ-pâ-yân (tâpâyân) ‘çabuk bulan’
 to-pâ-ri (topâri) ‘saf’
 säy-râ-qı (säyrâqı) ‘ötücü’
 yu-qâ-ri (yuqâri) ‘yukarı’

Açık son hecede

bâ-bâ (bâbâ) ‘dede’

Alıntı kelimeler

Açık orta hecede

â-dâ-lât (ädâlât) ‘adalet’
 â-zâ-dâ (âzâdâ) ‘temiz’
 bâ-hâ-nâ (bâhânâ) ‘bahane’
 bâ-şâ-rât (bâşârât) ‘iyi haber, müjde’
 dâ-râ-mâd (dârâmâd) ‘gelir’
 hä-râ-rât (hârârât) ‘sıcaklık’
 i-râ-dâ (irâdâ) ‘irade’
 mu-qâ-vâ (muqâvâ) ‘cilt’
 mu-bâ-râk (mubârâk) ‘mübarek’
 tâ-sâ-dif (täsâdif) ‘tesadüf’

Açık son hecede

fi-dâ (fidâ) ‘feda’
 im-lâ (imlâ) ‘imla’
 mu-sâf-fâ (musâffâ) ‘saf’
 mutl-lâ-qâ (mutlâqâ) ‘mutlaka’
 tâ-mân-nâ (tämännâ) ‘temenni’

Çok heceli kelimelerin ikinci ve sonraki kapalı hecelerinde**Türkçe kelimeler****Orta hecede**

bâş-lâv-çi (başlâvçi) 'başlayan'
 qâ-rân-γı (qârânγı) 'karanlık'
 qa-râq-çi (qarâqçi) 'eşkiya'
 qa-râv-siz (qarâvsiz) 'bakımsız'
 qo-nâl-γa (qonâlγa) 'konma yeri'
 qu-çâq-lâ- (quçâqlâ-) 'kucaklamak'
 qu-râl-li (qurâlli) 'silâhli'
 tör-tâv-lân (törtâvlân) 'dördü birlikte'

Son hecede

bo-tâ-lâq (botâlâq) 'köşek'
 boy-dâq (boydâq) 'bekâr'
 çi-rây (çirây) 'güzellik'
 qal-dir-γâç (qaldırγâç) 'kırlangıç'
 qa-vur-dâq (qavurdâq) 'kavurma'
 qor-γân (qorγân) 'kale'
 qoz-γâ-lân (qozγâlân) 'isyan'
 so-râq (sorâq) 'soru'

Alıntı kelimeler**Orta hecede**

be-zâv-tâ (bezâvtâ) 'tedirgin'
 cä-vâb-gär (cävâbgär) 'sorumlu'
 xa-lâs-kâr (xalâskâr) 'kurtarıcı'
 sä-vâd-xân (sävâdxân) 'okumuş'

Son hecede

ax-bâ-rât (axbârât) 'heberler'
 âs-mân (âsmân) 'gökyüzü'
 âs-bâb (âsbâb) 'alet'
 hi-sâb (hisâb) 'hesap'
 il-ti-mâs (iltimâs) 'rica'
 ki-tâb (kitâb) 'kitap'
 meh-ri-bân (mehribân) 'mihriban'
 min-nât-dâr (minnâtdâr) 'minnettar'
 säb-zä-vât (säbzâvat) 'sebze'
 sä-lâm (sälâm) 'selam'